

פסל מיכה והעוסקים בו מיציאת מצרים ועד גלות הארץ

לע"נ אבי מורי ר' ישעיה מרדכי הכ"מ שנטע בי את אהבת התנ"ך.

חלק א' זמנו של פסל מיכה

- א. מתי נעשה פסל מיכה
- ב. מדוע נכתבה פרשת פסל מיכה בסוף ספר שופטים
- ג. עד מתי עמד פסל מיכה

חלק ב' היכן עמד פסל מיכה

חלק ג' הדמויות הקשורות לפסל מיכה

- א. מיכה
- ב. האיש הלוי
- ג. שבט דן

סיום

חלק א' – זמנו של פסל מיכה

א. מתי נעשה פסל מיכה

בספר שופטים פרק יז נאמר:

"ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. ויאמר לאמו: אלף ומאה הכסף אשר לקח לך ואת אלית וגם אמרת באזני – הנה הכסף אתי, אני לקחתי. ותאמר אמו ברוך בני לך."

וישב את אלף ומאה הכסף לאמו ותאמר אמו הקרש הקדשתי את הכסף לך מידי לבני לעשות פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך. וישב את הכסף לאמו, ותקח אמו מאתים כסף² ותתנהו לצורך ויעשהו פסל מסכה ויהי בבית מיכיהו.

והאיש מיכה לו בית אלוהים ויעש אפוד ותרפים וימלא את יד אחד מבניו ויהי לו לכהן.

בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה."

כפסוקים אלו מפורש שפסל מיכה נעשה בתקופת השופטים, אך בגמ' במסכת סנהדרין (דף קג ע"ב) נאמר:

"ועבר בים צרה" – אמר ר' יוחנן זה פסלו של מיכה,³ אם כן לדעת ר' יוחנן היה פסל מיכה קיים כבר בעת מעבר בני בים סוף, וקשה, הרי בספר שופטים מפורש שנעשה בסוף תקופת השופטים!

ואכן הקשה קושיא זו היר רמה בסנהדרין, וכתב שני הסברים אחרים בדעת ר' יוחנן:

1. אין הכונה שפסל מיכה עבר בים אלא הכוונה שהאיש מיכה שעשה אח"כ את הפסל עבר בים.

2. אין הכוונה שפסל מיכה עבר בים סוף בעת יציאת מצרים אלא הכוונה שבגאולה העתידה יענשו בני על פסל מיכה שהרי הפסוק ועבר בים צרה נאמר ע"י זכריה לעתיד לבא.⁴

1. בפסוקים היו שתי השבות כיון שלאחר שהשיב מיכה את הכסף לאמו היא השיבה לו והוא חזר והשיב לה, וכך פרשו רד"ק ורלב"ג, אך רש"י פירש שבתחילה לא נתן לה אלא רק אמר שהוא מושב ואח"כ נתן. וע"ע ברשב"ם לויקרא י, ב.

2. ע' רד"ק פסוק ג שמאיתם כסף היו שכר הצורך ומהתשע מאות כסף נעשה הפסל, והאברבנאל כתב עליו שלא נזכר מזה בכתוב כלל, אלא הפרוש הוא שהיא נתנה לצורך מאתים כסף שיעשה מהם פסל ואת שאר הכסף לקחה לעצמה.

3. הררשה תובן עפ"י מה שאמרו שם לפני כן: אמון הכניסו (את פסלו של מנשה) לבית קדשי הקדשים שנאמר "והמסכה צרה כהתכנס" ופרש"י כאשה שנעשית צרה לחברתה למרנו שע"ז נקראת צרה וכן מפורש במכילתא בשלח ב, ג ובתנחומא ראה טז.

4. לפי פרוש זה מתפרשת המלה צרה כפשוטה. וע' פרוש נוסף ברש"י שמיכה גנב את שם ד' שעשה משה כדי להעלות את ארונו של יוסף ובו עשה מיכה את העגל. וע' גם בשמות רבה מא א, תירוץ דומה לתרוצו הראשון של היר רמה – שהכסף לפסל מיכה עבר בים.

אמנם, אע"פ שהיד רמה דחה את הפרוש הפשוט, שפסל מיכה עבר בים, רש"י כן כתבו וז"ל: "מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל בים". וכן מפורש במדרש תנחומא (כי-תשא סימן יד):

"ר' יוסי אומר יש בושח גדולה מזו! ישראל עוברים בים סוף, ופסל מיכה עובר עמהם שנאמר "ועבר בים צרה" והים נקרע לפניהם"⁵.

וקשה, כיצד יענו רש"י והמדרש על קושית היד רמה, שמהפסוקים מוכח שהפסל נעשה רק בתקופת השופטים?

תשובה לדבר כתב ה"יפה תאר", שספור גנבת הכסף ועשית הפסל התרחשו במצרים, אלא שלא נכתבו הדברים עד כה מפני שהיה הפסל טמון ביד מיכה, ורק בימים ההם שאין מלך בישראל העיז לפרסם ענינו ועשה לו בית וכהני במה ולכן נכתבו הדברים בספר שופטים.⁶

נראה להוסיף ולומר שרק כעת סיפר הכתוב על פסל מיכה בגלל המשך הדברים – האיש הלוי ושבת דן, שמעשים אלו ארעו בא"י בתקופת השופטים ולא ביציאת בני"מ מצרים.

אבל קשה, שהרי מיציאת מצרים ועד סוף ספר שופטים עברו כארבע מאות שנה⁷ וכיצד יתכן שמיכה שהיה במצרים חי ארבע מאות שנה?

ואכן הגר"א באדרת אליהו (פר' ניצבים כט, יז) כתב:

"קשה! הלא היה כמה מאות שנה ביניהם!"⁸ ויש לתרץ עפ"י מש"כ רש"י בפרושו לשופטים יז, א:

"אע"פ שנכתבו שתי הפרשיות הללו – של מיכה ושל פלגש בגבעה בסוף הספר, [מ"מ] בתחילת השופטים היו!"

[ומקור דבריו בדברי חז"ל בסדר עולם רבה פרק יב⁹]

אם כן, לפי זה היה מעשה מיכה המסופר בספר שופטים כשבעים שנה בלבד לאחר יציאת מצרים – ארבעים שנות מדבר, ועשרים ושמונה שנות הנהגת יהושע (סדר עולם תחילת פרק יב). ואם נשאל כיצד יתכן שמיכה, שהיה ביציאת מצרים נכנס לארץ, והלא כל הדור היוצא ממצרים מתו במדבר!

לא נגזרה גזרה על מי שהיה פחות מבן עשרים שנה בשעת הגזרה, שכך נאמר בספר במדבר. יד, כט: "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה..."

5. ועיין שמות רבה כד א, ובמסורת המדרש שם שציין למדרשים נוספים.
6. הובאו הדברים בעץ יוסף לתנחומא כי-תשא, יד. ובעץ יוסף בעין יעקב פסחים קיז ע"א.
7. ארבעים שנה במדבר ועוד כשלש מאות וחמישים שנה בארץ – ע' שופטים יא כו; יב ז; יג א; טו כ; וסד"ע ספ"ב.
8. הגר"א לא הקשה על היפ"ת אלא על דברי חז"ל, ועיין בתרוצו.
9. ע' בסדר עולם שכתב: "בימי כושן רשעתים היה פסלו של מיכה", וכן כתבו הר"ק, האברבנל והמצודות בשם הסד"ע, אבל רש"י כתב "בימי עתניאל בן קנז" – השופט שהושיע את ישראל מיד כושן רשעתיים. וע' בהוכחות הסד"ע, ברש"י יז א, יח א, ובהגר"א לסד"ע, וע' ברד"ק יז א, יח א ובאברבנאל, וע' רלב"ג יז, א, סוף פרק יא, יז ו.

ומיכה היה בשעת יציאת מצרים בן פחות מעשרים שנה (עיין רש"י בסנהדרין קא: ד"ה נתמכר, ושמות ה, כב; ז ז).

כך שלא נגזרה עליו הגזרה, ובמעשה המסופר בספר שופטים היה כבן שמונים. ואכן בפרק יט פסוק טז מסופר על איש זקן מהר אפרים שהסבירו המפרשים שהוא מיכה.

(ספר המסילות הובא במרגליות הים לסנהדרין קג ע"ב אות יח). אך עדיין קשה.

ב. מדוע נכתבה פרשת פסל מיכה בסוף ספר שופטים

בתשובה לשאלה זו נאמרו שני הסברים: אסוציאטיבי ומהותי.

1. ההסבר האסוציאטיבי: רש"י כתב שפרשה זו נכתבה כאן כיון שנזכר בה אלף ומאה כסף, וגם בפרשה הקודמת – שמשון ודלילה – נזכרו אלף ומאה כסף. ועוד, שבשני המקרים גרם הכסף לפורענות. והרלב"ג הוסיף שבשני המקרים גרם הכסף פורענות לשבט דן.

במקרה הראשון נפילת שמשון ביד הפלישתים שנקרו את עיניו והרגוהו, ובמקרה השני עבודת בני דן לפסל מיכה.

אך דברים אלו אינם מתישבים על הלב מספיק:

וכי בגלל אלף ומאה כסף שגרמו פורענות לשבט דן היה כדאי לכתוב את הפרשה שלא במקומה, וליצור בלבול ומחלוקת לגבי זמן התרחשות המאורעות? (עיין ברד"ק ובאברבנאל שחלקו על דברי חז"ל ורש"י, וכתבו שהפרשה ארעה כסוף תקופת השופטים ונכתבה במקומה הראוי!)

ועוד, שבפסל מיכה לא נזכרת פורענות שבאה על שבט דן אלא חטא של שבט דן¹⁰ ועוד שדלילה קבלה אלף ומאה כסף לאיש מחמשה אנשים (טז ה), וא"כ היו בידיה חמשת אלפים וחמש מאות כסף!

אמנם נראה שישנם הקשרים אחרים בין הפרשיות שאפשר שבגללם נכתבה פרשת פסל מיכה כאן.

א. נפילת שמשון בידי הפלישתים היתה ע"י אשה – דלילה, ועשיית הפסל התחילה ע"י אשה – אמו של מיכה.

ב. הנביא מדגיש שוב ושוב שגם שמשון וגם בני דן שלקחו את פסל מיכה היו מצרעה ומאשתאול:

"ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח" (יג ב)

"ותחל רוח ד' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול" (יג כה)

"ויקברו אותו בין צרעה ובין אשתאול" (טז לא)

"וישלחו בני דן ממשפחתם חמישה אנשים מקצותם אנשים בני-חיל מצרעה ומאשתאול לרגל את הארץ..." (יח ב)

10. ויש לישב ע"פ דברי הרמב"ן בפרושו לכמדבר י לה עיי"ש.

"ויבואו אל אחיהם צרעה ואשתאול" (יח ח)

"ויסעו משם ממשפחת הדני מצרעה ומאשתאול" (יח יא)

וא"כ אפשר שלכן נכתבה פרשת פסל מיכה כאן.¹¹

2. ההסבר המהותי: האברבנאל כתב שהנביא רצה לכתוב קודם את כל מה שארע לשופטים, שהם עיקר ענינו של הספר ועל שמם נקרא הספר, ורק אח"כ לכתוב את הדברים שאינם נוגעים לשופטים, ולכן נדחו פרשיות פסל מיכה ופלגש בגבעה לסוף הספר. ויש לשאול על דברי האברבנאל, שבתחילת ספר שופטים לא מסופר על מעשי השופטים, וא"כ רואים שדברים שאינם נוגעים לשופטים נכתבו בתחילת הספר, ולא נדחו לסופו, ומדוע לא נכתבו פרשיות פסל מיכה ופלגש בגבעה במקומם – בתחילת הספר?

נראה לומר שהדברים המסופרים בתחילת הספר – אף על פי שאינם נוגעים ישירות למעשי השופטים, מכל מקום הם מהווים הקדמה ורקע למעשי השופטים, מה שאין כן פרשיות פסל מיכה ופלגש בגבעה, שאינן נוגעות לשופטים, ואף אינן מהוות רקע למעשיהם.

3. הסבר נוסף שנראה לומר הוא שהנביא רצה לסיים את ספר שופטים בפרשיות שארעו בגלל ש"בימים ההם אין מלך בישראל" (יז ו; יח א; יט א; וסוף הספר כא, כה) כדי ליצור את הרקע למסופר בספר שמואל על בקשת בני למלך. ויש לעיין בדבר, שהרי בספר שמואל מסופר שכאשר בקשו בני ישראל משמואל מלך היה הדבר רע בעיניו (ש"א, ח א), וחז"ל אמרו ששמואל כתב ספר שופטים (ב"ב יד:), וכיצד יתכן שהוא כתב את הדברים בצורה כזו שיראה מהם שבקשתם נכונה?¹²

ויש לומר שבקשתם היתה נכונה אך צורת הבקשה לא היתה נכונה, כמו שאמר רבי אליעזר במסכת סנהדרין (דף כ:): "עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגויים..."¹³

11. ישנם גם הקשרים בין פרשיות פסל מיכה ופילגש בגבעה:

1. מיכה היה מהר אפרים וארח אנשים בביתו (האיש הלוי ובני דן).

וכן האיש הזקן מהגבעה היה מהר אפרים (יט, טז) וארח אנשים בביתו (בעל הפלגש ונערו ופלגשו).

ואכן בספר המסילות (הובא במרה"י לסנהדרין קג: אות יח) כתב שהאיש הזקן בגבעה הוא מיכה, כנזכר למעלה.

2. האיש הלוי – כהן מיכה היה לוי מבית לחם יהודה וגר בהר אפרים (אצל מיכה), ובעל הפלגש היה לוי בבית לחם יהודה וגר בהר אפרים (יט, א), אך שני הדברים האלו רק מקשרים בין פסל מיכה לפלגש בגבעה, וחז"ל אמרו ששתי הפרשיות הללו ארעו בתחילת תקופת השופטים, כך שאין הם מהווים סיבה לכתיבת הדברים בסוף הספר.

אמנם ספר שמואל פותח "ויהי איש אחד... "מהר אפרים" וגם הוא היה לוי וא"כ אפשר שלכן נכתבו פרשיות פסל מיכה ופילגש בגבעה בסוף הספר, להסמיכם לתחילת ספר שמואל.

12. אמנם אפשר לומר שכך קיבל בנבואה אף על פי שלדעתו לא היה הדבר נכון, אך זה דוחק.

13. וע' בפרוש "דעת סופרים" (ע' רכה) שכתב שספורים אלו נכתבו כדי שהעם ירע שהתנגדות שמואל לא נבעה מהתנגדות למלוכה עצמה אלא מפני שהקדימו בהקמתה. ולענ"ד נראה שלא הקדימו, שהרי הדברים הרעים קרו מפני שלא היה מלך, וא"כ היה צורך במלך כבר באותה שעה, וגושה זה ארוך ואין כאן מקומו.

ג. ער מתי עמד פסל מיכה

בפרק יח פסוקים ל-לא נאמר:

"ויקומו להם בני דן את הפסל, ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ".

"וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלוקים בשילה".

שני פסוקים אלו סותרים זה את זה, שהרי גלות הארץ לא ארעה בזמן חורבן שילה אלא בחורבן ביהמ"ק (מלכים ב כה, יא). וכן אחת עשרה שנה קודם לכן בימי יהויכין (מלכים ב טו, כו) שנה אחר חורבן שילה¹⁴. ואפילו אם הכוונה לגלות שבט דן בימי סנחריב (מלכים ב' טו, כ) ולא לגלות יהודה, מ"מ היה זה כשלש מאות וחמש עשרה שנה אחר חורבן שילה.¹⁵ וכיצד אומר הנביא שפסל מיכה היה עד יום גלות הארץ, ואח"כ כותב שפסל מיכה היה רק כל ימי היות בית האלוקים בשילה?

ונאמרו במפרשים שתי שיטות:

1. פסל מיכה עמד עד ימי סנחריב.

2. פסל מיכה עמד עד חורבן שילה.

רש"י כתב שיום גלות הארץ האמור בפס' ל' פירושו הגלות שהיתה בימי סנחריב. כע"ז כתב גם הרשב"ם (ב"ב קי ע"א) בשם הסדר עולם: עד יום שגלה מטה דן ופסלו של מיכה עמו¹⁶, וכוונתו לגלות שבט דן ע"י תגלת פלאסר מלך אשור הכתובה במ"ב טו, כט (וחד"ל אמרו שתגלת פלאסר הוא סנחריב – סנהדרין צד, ועי"ש במרה"ז). אך רש"י לא התייחס לפס' לא, שבו נאמר שהפסל היה כל ימי היות בית האלוקים בשילה.

המפרשים האחרים (רד"ק, רלב"ג, רבנו ישעיה, אברבנאל והמצודות) כתבו, שפסל מיכה עמד עד חורבן שילה, כמו שנאמר בפסוק לא: "וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלוקים בשילה", ומזה שכתוב בפסוק ל: "עד יום גלות הארץ" פרשו גלות הארון בזמן חורבן שילה (רד"ק, אברבנאל ומצודות, וכע"ז ברבנו ישעיה). או גלות אחרת שהיתה בזמן השופטים ולא נזכרה בכתוב (רלב"ג). והוסיפו הרד"ק והרלב"ג שאי אפשר לומר שהכוונה לגלות ישראל בזמן סנחריב (כמו כתב רש"י), כיון ששמואל ושאר רודד הכריתו כל עבודה זרה שהיתה בארץ, ולא יתכן שהשאירו את פסל מיכה.

14. ימי אהל מועד שבנב וגבעון – 57, בבית עולמים 410 (תוספתא זבחים ס"ג ה"ג, זבחים ק"ח; ירושלמי מגילה ט"א).

15. שנות מלכי ישראל כ – 240 שנה (ע' רש"י ורד"ק יחזקאל ד, ה. ובהגר"א לסד"ע פכ"ז) דוד ושלמה – 80 שנה (מ"א ב, יא, – יא, מב), ועוד 13 שנה לשמואל ושואל (זבחים ק"ח); הורד מזהם כ – 20 שנה מגלות שבט דן עד גלות שומרון (רש"י מ"ב יז א, וסד"ע פכ"ג ובהגר"א שם).

16. וע' בגרסת הסדר עולם שלפנינו תחילת פרק כד: "בשנת כ"ב למנשה (מלך יהודה) גלה מנשה לכבל ופסלו של מיכה עמו שנאמר ויקומו להם בני דן את הפסל וגו' עד יום גלות הארץ", והדברים צריכים עיון: כיצד היה פסל מיכה בידו מלך יהודה? ועוד קשה, שחזקיהו אביו בער כל ע"ז מהארץ (מ"ב יח, ד)! ואכן הגר"א בהגהותיו לסד"ע מחק שם משפט זה וכתבו בסוף פרק כב – בגלות שומרון! וע"ע בסדר הדורות (דף מח ע"ב) ב' אלפים תקטז וכן בצמח דוד בשנה זו שכתבו בשם סדר עולם שפסל מיכה עמד עד ימי צדקיהו – בחרבן ביהמ"ק – כמאה וחמשים שנה לאחר סנחריב! וע' בהגהות רד"ב רוטנר, לסד"ע פכ"ד אות ד.

מה שאמר הרלב"ג, שהגלות הנזכרת בפסוק מתיחסת לגלות שאיננה כתובה בשום מקום אחר – קשה, כיון שנראה שהפסוק מתיחס לגלות כאל דבר ידוע,¹⁷ ולומר שגלות הארץ פרושה גלות הארון גם זה דוחק.¹⁸ ועוד שאפילו אם נאמר שגלות הארץ פרושה גלות הארון – מדוע הפסיק הפסל להתקיים בגלות הארון? ואמנם אם הפסל היה בסמוך למשכן שילה והפלישתים כבשו את שילה, ניתן היה לומר שהפלישתים לקחו עמם את הפסל. אך הפסל היה בדרך, הרחוק משילה, ולא מסתבר כלל שהפלישתים כבשו את כל ארץ ישראל משלה ועד דן, ועוד שלא ברור שהפלישתים הגיעו לשילה,¹⁹ שהרי גם לקיחת הארון לא היתה משילה אלא משדה הקרב באבן העזר (שמואל א פרק ד), וא"כ מדוע חדל אז הפסל מלהתקיים?²⁰

ואכן, כתב המצודות דוד שאין הכונה שבגלות הארון נלקח גם הפסל, אלא הכונה שאחר שגלה הארון עמד שמואל ובערו מן הארץ (מצ"ד יח, ל-לא). וגם על כך קשה: אם הפסל היה ער ימי שמואל, מדוע תלה הכתוב את זמן עמידת הפסל במשכן שילה ולא בשמואל? והרי הכתוב מתיחס תמיד לדבר המהותי ולא לדבר שאיננו מהותי! (ע' רמב"ם הלכות תמידין ומוספין, פ"ז הי"א). וכאן הדבר המהותי הוא שמואל ולא משכן שילה! וא"כ על כרחנו צריכים אנו לומר שהנביא רצה להדגיש שהיה קשר בין קיום הפסל לבין משכן שילה, ואכן נאמר בתהילים (עח, נח-ס): "ויכעיסוהו בבמותם ובפסילהם יקניאוהו... שמע אלקים ויתעבר וימאס מאד בישראל... ויטש משכן שלו..." שפרושו שמשכן שילה חרב בעוון כמות ופסילים. ואכן הרד"ק אצלנו הביא פסוק זה ופירש שהכוונה לפסל מיכה. נראה שזו גם כוונת הפסוק "וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלקים בשילה" – שפסל מיכה גרם לחורבן שילה.

לפי זה אפשר להסביר מדוע התעלם רש"י מהפסוק – כיון שהבין שהפסוק לא בא לציין את זמן עמידתו, אלא להדגיש את הרעה שהוא גרם – חורבן שילה.²¹

דעת רבי אברהם בן הרמב"ם

נראה שגם ר' אברהם בן הרמב"ם סובר כדעת המפרשים שפסל מיכה עמד עד חורבן שילה בלבד, שכך מצאנו בתשובות ר"א בן הרמב"ם (סימן לא):

"מה טעם נצחו אנשי הגבעה אחר שיצאה מהם התועבה הגדולה היא?"

תשובה: "נצחון אנשי הגבעה על ישראל ענש להם [לישראל] ברב עבודה זרה, כמו שאמרו [חכמים] עליהם השלום: פילגש בגבעה קנאתם, לשמי הגדול בדרך לא קנאתם..."

"ובא בקבלה שאחרי שהם נלחמו בבני דן ומחו את זכר פסל מיכה, וצמו ובכו ועשו תשובה הובטח להם הנצחון כמו שנתקיים אח"כ".

17. ע' בדבריו החריפים של היפה מראה לירושלמי ברכות פ"ט (ה"ב) סימן יז על דברי הרלב"ג הללו.
 18. ע' ביפה מראה הנ"ל בהערה הקודמת, וכן בפירוש תבונה לירושלמי שם בהוצאת "מוצל מאש".
 19. ע' במאמרי "מדוע לא נזכר כמעט המשכן בספרי נביאים ראשונים" ניצני ארץ חוברת ה' ע' 154.
 20. וע"ע בפירוש העמק דבר לדברים ד בא, שתמה על כך ותריך לפי דרכו.
 21. וע' בתוספתא סוף מנחות, ובבבלי ביומא ט. ובירושלמי שם שפסוק מפורש הוא בתהילים כנ"ל. עי"ש בדבריו ובדברי שיירי הקרבן, ועיין עוד ביפה מראה לירושלמי ברכות פ"ט הלכה כ סימן יז שכתב הסברים אחרים בפסוק זה.

והדברים מסתברים, כיון שענשם היה על שלא מחו בפסל מיכה א"כ, כשלא נענשו היה זה בעקבות מחיית פסל מיכה.²² אך מאידך דבריו קשים שהרי הכתוב אומר "וישימו להם את פסל מיכה כל ימי היות בית האלקים בשילה", ומעשה פלגש בגבעה היה לרעת חז"ל בתחלת תקופת השופטים!

נראה לתרץ שר"א בן הרמב"ם סבר שמעשה מיכה היה בתחילת תקופת השופטים ופלגש בגבעה בסוף תקופת השופטים²³ [ונסמכו בגלל שבעון פסל מיכה נענשו בפלגש בגבעה כנ"ל וע"ע בהערה 11].

אם כן הפסל ברוך עמד למעלה משלוש מאות שנה, ומה שכתוב "כל ימי בית האלקים בשילה" הכוונה כמעט כל ימי היות בית האלקים בשילה. ואף על פי שכתוב "כל" ודאי אין הכוונה לכל הימים שעמד משכן שילה. שהרי משכן שילה הוקם י"ד שנה לפני מות יהושע (יהושע פרקים יח-כד וסדר עולם פרק יב), ופסל מיכה הוקם אחרי מותו (סדר עולם שט), וא"כ נאמר שכמו שלגבי תחילתו לא היה מקביל להקמת שילה – כך גם בסופו.

דעת הארחות חיים והכלבו

נראה שאף הארחות חיים והכלבו סברו כרד"ק וכרלב"ג ולא כפרוש רש"י, שכן כתבו שצריך להקפיד לומר את הפסוק "מי כמוכה נאדר בקדש" שבשירת הים בכף דגושה, שאם לא כן נמצא מחרף כאומר ד' מיכה, ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל, שנאמר "ועבר בים צרה", ואעפ"כ בפסוק "כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך" (תהילים לה, י) הכף רפוייה, שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה. (הובאו הדברים בב"י לטווא"ח סי' נא ובדרכי משה ובדרישה שם אכן בט"ז ובמחה"ש)

נראה מדבריהם שבזמן דוד כבר עברו מיכה ופסלו מן העולם, ולכן אין הקפדה להצמיד מיכה לד'. ומהמסורה שסוברת כך ישנה ראייה לדעת הרד"ק והרלב"ג, וכיצד יענה רש"י על כך? והרי לפי רש"י היה פסל מיכה קיים בזמן דוד! יש לומר שרש"י יסביר כדברי הכתנות אור ס"פ ויחי (הפנה אליו רעק"א בהגהותיו לשו"ע או"ח סי' נא) שפסוק זה נאמר לעתיד לבוא – לתחיית המתים, שאז לא יהיה פסל מיכה קיים.

לפני שנעבור לראיות לשתי השיטות נסכם בקצרה מה ראינו עד כה.

ראינו שתי שיטות בהסבר פסוקים ל-לא: 1) רש"י כתב שהפסל עמד עד ימי סנחריב – פשטות פסוק ל. 2) המפרשים האחרים כתבו שהפסל עמד עד חורבן שילה או סמוך לו כפשטות פס' לא. הרלב"ג ור"א בן הרמב"ם כתבו, שהפסל עמד עד לפני חורבן שילה בימי השופטים, והרד"ק, רבינו ישעיה, האברבנאל והמצודות כתבו שהפסל עמד עד חורבן שילה.

ראיה לדברי רש"י

נראה להביא הוכחה לדעת רש"י מגמרא העוסקת בענין אחר. הגמרא בפסחים (ק"ז ע"א)

22. ואברבנאל לא החליט הדבר וכתב "ואולי שעשו ישראל תשובה מאותו עון ושבערו הפסל ואם לא נזכר, או לא היו יודעים בו והכל היו שוגגים ודי בענש שעבר".

23. וע' ברש"י (שמואל א כ, ל) שמוכח מדבריו שמעשה פלגש בגבעה היה בסוף תקופת השופטים וכן כתבו רד"ק ואברבנאל אצלנו.

דנה, מי חיבר את ההלל ואומרת שנחלקו בזה ר' אלעזר וחכמים. ר' אלעזר אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, וחכמים אומרים שרוד אמרו, ואמר ר' יוסי שנראים דבריו של ר' אלעזר מדבריהם של חכמים, כיון שלא יתכן שישראל שחטו את פסחיהן ונטלו את לולביהן מימי משה עד ימי דוד ולא אמרו הלל.

דבר אחר, פסלו של מיכה עומד בבכי וישראל אומרים את ההלל!

ופירש רש"י שפסלו של מיכה עמד בימי דוד במקום ששמו בכי, ולא יתכן שישראל אמרו אז לראשונה את ההלל. שכתוב בו כמוהם יהיו עושיהם ויקללו את עצמם,²⁴ אלא ודאי על הים נאמר תחילה ושוב לא פסק. מפורש בגמרא כאן, שפסל מיכה היה קיים בזמן דוד, שכידוע מלך לאחר חרבן שילה. ואכן כתב מלא הרעים שם, שמכאן ראייה חותכת לדעת רש"י, ש"גלות הארץ" פרושה, הגלות שהיתה בימי סנחריב ולא כמפרשים שפרשו שגלות הארץ היא גלות הארון בימי עלי.

כיצד יענו המפרשים על ראייה זו?

כדי לענות על כך עלינו לשוב ולהזכר במה שלמדנו בפרק הראשון, שפסל מיכה היה עם בני ישראל בשעת קריעת ים סוף, וא"כ נשאלת השאלה כיצד יתכן שההלל נאמר בזמן משה? והרי גם בזמן משה היה הפסל קיים ולא שייך שיאמרו כמוהם יהיו עושיהם!

מכח קושיא זו פירש הרי"ף בעין יעקב שההוכחה היא הפוכה – שחייבים לומר שההלל חובר ע"י דוד ולא ע"י משה, כיון שבזמן משה היה פסל מיכה עמהם, ולא יתכן שיאמרו כמוהם יהיו עושיהם ויקללו את עצמם, מה שאין כן בזמן דוד שהפסל כבר לא היה קיים – יכלו לומר כמוהם יהיו עושיהם.²⁵ עפ"י הסבר זה ניתן לתרץ דעת הרד"ק וסיעתו, אך עצם ההסבר קשה, שהרי ר' יוסי אמר שנראין דבריו של ר' אלעזר מדברי חכמים, וכיצד אומר הרי"ף שההוכחה היא לדעת חכמים ונגד ר' אלעזר?

כשמתבוננים בעין יעקב ובדברי הרי"ף בעין יעקב רואים שהם גרסו במקום "ד"א – דבר אחר פסלו של מיכה עומד בבכי", "וי"א – ויש אומרים – פסלו של מיכה עומד בבכי"! אם כן לפי הרי"ף אין זה המשך דברי ר' יוסי, אלא דברי אחרים החולקים ואומרים, שנראים דברי חכמים שההלל נאמר בזמן דוד ולא בזמן משה!

הסבר זה מתאים כאמור לדעת המפרשים האומרים שפסל מיכה חדל להתקיים בחורבן שילה, אך הוא מסתמך על כך שהפסל היה קיים ביציאת מצרים, ואם כן לא יוכל הרד"ק לקבלו כיון שהוא כתב שפסל מיכה נעשה רק בסוף תקופת השופטים. (ע' בפרושו לפרק יז פסוק א והובאו דבריו בקיצור לעיל פ"ב סעיף ו).

מצאנו פירוש נוסף בהסבר הגמ', שגם לפיו אין הוכחה לשיטת רש"י כיון ש"פסלו של מיכה עומד בבכי" אינו מתייחס לזמן דוד אלא לתקופת השופטים (אוצר הגאונים פסחים קיז) ופירוש הגמ' הוא כך: אפילו אם נאמר שרוד לימד את העם את ההלל, ויקשה על ר' אלעזר שאמר שמשה אמרו, יענה ר' אלעזר שמימות משה כל ימי היות בני במדבר וכל ימי יהושע והזקנים כן אמרוהו, ומה שהוצרך דוד ללמדו את בני הוא מפני שבזמן

24. ולכאורה אינו מובן מדוע שלא יקללו את עושי פסל מיכה? וכי לא נאמר בתורה "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ושם בסתר ויענה כל העם אמין!" ואכן הקשה בעין זה בספר דבר שמואל לפסחים ונשאר בצריך עיון, וע' בהמשך.

25. ר' בכי"ה האמור בגמרא צריך להיות לפי פרוש זה לשון סגי נהור לשמחה כפרוש הגאונים המובא בסמוך והרשב"ם שם ולא שם מקום כפרש"י.

השופטים הפסיקו לאמרו, בגלל שלא עלו לשילה אלא הלכו לפסל מיכה ורקו סביבו (וזהו בכי בלשון סגי נהור), עד ששכחו את ההלל. ודוד הוצרך ללמדו את בני מחדש.

אך גם פירוש זה לא יוכל הרד"ק לקבל, כיון שלפי פירוש זה היה פסל מיכה קיים כל תקופת השופטים, והרד"ק כאמור כתב שפסל מיכה נעשה רק בסוף התקופה.

אמנם הרלב"ג שכתב שפרשת פסל מיכה היתה בתחלת תקופת השופטים, ומאירך כתב שהפסל עמד רק עד חורבן שילה יוכל לקבל הסבר זה.

ובדעת הרד"ק נראה לומר, שהרד"ק יסביר שהגמ' בפסחים הולכת לשיטתה בסנהדרין, שהפסל היה קיים כבר ביצי"מ, אך הרד"ק עפ"י הפשט סבר שהפסל הוקם רק בסוף תקופת השופטים.

שני הסברים אלו אינם כרש"י, שרש"י כתב שפסלו של מיכה עומד בבכי בזמן דוד, ומכאן הוכיחה הגמ' שאי אפשר לומר שדוד חיבר את ההלל אלא משה. ושאלנו כיצד יתכן שמשה חיבר את ההלל, והרי גם בזמן משה היה פסל מיכה קיים כמו שפירש רש"י עצמו את הגמ' בסנהדרין!

תרץ המהרש"א, שבקריעת ים סוף היה הפסל בסתר ביד מיכה, ובני" לא ידעו על כך, ולכן יכלו לומר כמוהם יהיו עושיהם, אך בזמן דוד היה הפסל ידוע לכולם, ולכן לא יכלו לומר כמוהם יהיו עושיהם. והעץ יוסף תירץ שבימי משה לא נענשו על הערבות (סנהדרין מג:), לכן אף שהפסל היה עמם יכלו לקלל את עושהו, משא"כ בימי דוד כבר נענשו מזין ערבות, ולכן לא יתכן שאמרו כמוהם יהיו עושיהם ויקללו את עצמם.²⁶

ראיה לחולקים על רש"י

בשמואל ב (כא, א) נאמר: "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ויבקש דוד את פני ה'", ונשאלת השאלה מפני מה לא בקש דוד את פני ד' עד השנה השלישית? ותרצו חז"ל במסכת יבמות (עח:)-שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע"ז יש בכם... בדקו ולא מצאו. שנה שנייה אמר להם שמא עובדי עבירה יש בכם... בדקו ולא מצאו. שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי, מיד "ויבקש דוד את פני ד'". נראה מגמ' זו שבזמן דוד לא היה פסל מיכה קיים שהרי בני ישראל חפשו עבודה זרה בכל הארץ ולא מצאו, ואם פסל מיכה היה עדיין קיים כיצד לא מצאוהו? אלא ודאי שפסל מיכה לא היה קיים בזמן דוד, וזה מתאים לשיטת המפרשים שאמרו שפסל מיכה עמד רק כל ימי היות בית האלוקים²⁷ בשילה.²⁸

26. וע' ברד"ל בהגהותיו לשמות רבה מא, א, שכתב שר' יוסי כאן בפסחים חולק על המדרשים האומרים שפסל מיכה היה בים סוף, ודבריו קשים ביותר, כיון שבתנחומא (כי-תשא יד) אמר ר' יוסי עצמו את המדרש שבני עברו בים סוף ופסל מיכה עבר עמם. וע' בעץ יוסף שתרץ עור ע"פ דברי הגר"א באדרת אליהו (נצבים כט, יז) שמיכה ופסלו לא עברו בים סוף אלא רק השרש שממנו יצא מיכה, ולכן יכלו משה ובני" לומר כמוהם היו עושיהם, וכן יש לתרץ לדעת רש"י בפ' הראשון בסנהדרין קג: שמיכה עבר בים סוף ללא הפסל, וכן יש לתרץ דעת המדרש רבה בשמות מא, א, שהובא לעיל בהערה 4 שרק הכסף עבר בים סוף ולא הפסל.

27. ראיה זו דומה לראיית הרד"ק בראש הפרק, אך הרד"ק כתב רק שלא יתכן שפסל מיכה עמד עד ימי סנהריב כיון ששמואל ושאלו ודוד הכריתו כל ע"ז מהארץ, ואלו הראיה שהבאנו כאן היא גמ' מפורשת שבה חפשו בני" ע"ז בזמן דוד ולא מצאו.

28. וע' ברד"ק (בשמואל ב כא, א) שהביא דעת רס"ג שדוד בער את פסל מיכה בשנות הרעב, ודבריו צ"ע, שהרי הם אינם מתאימים לאף אחד מהפסוקים בשופטים.

וכיצד יענה על כך רש"י?

כדי לענות על שאלה זו נתבונן תחילה ב-

יחודיות פסל מיכה

מצאנו מספר נקודות המייחדות את פסל מיכה:

1. נאמר בו מספר פעמים שם הויה²⁹, ושם זה איננו שם כללי כשם אלוהים המשותף גם לדוינים ואף לאלוהים אחרים, אלא כביכול שם עצם פרטי של הקב"ה (כוזרי ד, א; א"ע שמות לב, א) וכיצד יתכן שע"ז תשא את שם ה'ק"א²⁹
2. רק בפסל מיכה מוצאים אנו אפור שאיננו אפור הקודש ששואלים בו על העתידות.³⁰
3. ספר שופטים מספר שוב ושוב שבנ"י עובדים ע"ז, ונענשים בכך שד' מקים עליהם את אויביהם, ובפסל מיכה לא כתוב שבנ"י נענשו. ואמנם חז"ל אמרו שבנ"י נגפו בפלגש בגבעה בגלל שלא מחו בפסל מיכה (סנהדרין קג:). אבל הם לא אמרו שבנ"י נענשו בגלל שעבדו לפסל מיכה אלא בגלל שלא מחו בפסל מיכה, ומדוע עונש זה בא רק בעקבות המקרה בפלגש בגבעה? ומדוע לא מחו בני ישראל בפסל מיכה? והרי כשבנו בני גד וראובן וחצי המנשה מזבח בעבר הירדן התאספו כל בני לעלות עליהם למלחמה (יהושע כב, יב), ודבר זה היה רק מספר שנים לפני פסל מיכה?³¹

משמעות פסל מיכה

נראה שהתשובה לכל השאלות הללו היא, שפסל מיכה לא היה עבודה זרה במובן הרגיל – לשם עבודה זרה, אלא לשם שמיים, שכך כתב הרד"ק על הפסוק "ויבואו על ליש... ויכו אותם... ואת העיר שרפו באש" (יח, כז): "יש לתמוה למה שרפו אותה? והם רוצים לישבה!" ותרץ הרד"ק: "אפשר כי היתה מלאה גילולים ולפיכך שרפוה, ואעפ"י שהם הקימו הפסל... היתה כוונתם לשמים!"

וכ"כ הכוזרי: "עובדי פסל מיכה לא כוונו בעבודתם כי אם לאלקי ישראל" (ד, יג). (וע' גם רלב"ג פ"ז פסוקים ג-ה, ופ"מ לירושלמי ברכות פ"ט ה"ב סימן יז).

ולפי"ז מובן מדוע לא נענשו בני דן על פסל מיכה.

וכן מתישבות השאלות על רש"י, כיצד לא מצאנוהו בנ"י בחפשמ אחר ע"ז בזמן דוד, ומדוע לא הכריתוהו שמואל שאול ודוד.

ונראה להוסיף על פי מה שכתב רש"י בפר' כי-תשא לב, ד (ובסנהדרין קא:), שמשו רבינו כתב את שם ד' כדי להעלות את ארונו של יוסף מהגילוס, ומיכה גנבו ועשה בו את העגל, ומתוך כך היה בעגל רוח חיים, שאף את הפסל או האפור עשה מיכה ע"י הכנסת שם ד' לתוכו, ומתוך כך היתה יכולת באפור לומר עתידות.

29. יז, ב-ג; יח, ו.

29. ואכן במספת שבועות דף לה ע"ב נחלקו תנאים האם השר קודש או חיל?

30. ואמנם גם אצל גרעון נזכר אפור (שופטים ח כז, וע' ברבינו ישעיה שכתב שהיו שואלים בו כמו באפור הקודש) אם בתנ"ך לא נזכר שואלו בו.

31. ע' רד"ק שופטים יז א, שמכח קושיא זו כתב שפסל מיכה היה בטוף תקופת השופטים

אך על פי זה לא מובן מדוע נענשו בני ישראל על כך שלא מחו, והרי בני דן עצמם שעברו לפסל לא נענשו, ובני ישראל שלא מחו נענשו?

נראה שכיון שבני ישראל מחו בפלגש בגבעה בצורה מוגזמת – שלא היו צריכים אלא לבקש את החוטאים ולא לעלות על כל בני בנימין למלחמה (ע' רמב"ן בראשית יט, ה) גילו שהם קנאים לכבוד בני אדם, ובאותה מידה היה להם לקנא לשם ד' ולעלות למלחמה על בני דן, אע"פ שלא עברו עבודה זרה ממש, שכך כתב הרד"ק בהמשך דבריו: "ואעפ"כ היו [בני דן] חוטאים לד' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר אתי אע"פ שתהיה כונתכם לעבודתי", וכן כתב הכוזרי שם: "עובדי פסל מיכה לא כוונו בעבודתם כי אם לאלקי ישראל ובכל זאת עברו כזה עבירה".

אם כן למרות שבני שבט דן התכונו לשם שמיים מ"מ עברו עבירה, ובני ישראל היו צריכים לקנא לשם ד' ולהפריש את בני שבט דן מחטאם, וכיון שבני ישראל לא עשו כן, בעוד שלכבוד הפלגש בגבעה כן קנאו, נענשו.

הסבר המלבי"ם והנצי"ב

כשמתכוננים היטב בשני הפסוקים רואים שכל אחד מהם מתיחס לנושא אחר. שכך כתוב בפסוק הראשון:

"ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הרני עד יום גלות הארץ".

ובפסוק השני כתוב:

"וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית האלוקים בשילה".

רואים שהפסוק הראשון אומר שיהונתן ובניו היו כהנים עד יום גלות הארץ, ואלו הפסוק השני אומר שפסל מיכה עמד על ימי היות בית האלוקים בשילה.

לפי"ז אין סתירה כלל בין הפסוקים, ואף לא יקשה כיצד יתכן ששמואל שאול ודוד לא ביערו את פסל מיכה, כיון ששמואל שהיה מיד אחר היות בית האלוקים בשילה אכן ביער את פסל מיכה, אלא שיהונתן ובניו נשארו כהנים לשבט הרני. אך אם פסל מיכה נמחה – למי היו יהונתן ובניו כהנים?

התשובה היא שהם כהנו לעגל שהעמיד ירבעם בדן!

לפי זה היו יהונתן ובניו כהנים לפסל מיכה כל ימי היותו – כשלש מאות חמישים וחמש שנה (369 של שילה פחות 14 שבהם חי יהושע), וכעבור כ-93 שנה (10 לשמואל, 3 לשאול, 40 לדוד, 40 לשלמה) כהנו לעגל שהעמיד ירבעם בדן במשך כמאתים וחמישים שנה עד יום גלות הארץ. [מלבי"ם והנצי"ב בחדושו לפסחים (ועי"ד בנצי"ב שתמה על הגמ' שאמרה שפסל מיכה עמד בזמן דוד)].

אם כן לפי המלבי"ם והנצי"ב אין סתירה כלל בין הפסוקים. אך במבט ראשון ישנה סתירה, וכך הבינו רבותינו הראשונים וחז"ל. ונשאלת השאלה מדוע כתב הנביא את הדברים בצורה כזו ששני פסוקים סמוכים יסתרו זה את זה?

מדוע נכתבו הפסוקים בצורה זו

כדי לענות על שאלה זו נזכר בשאלה אחרת ששאלנו על חז"ל.

חז"ל אמרו שפרשת פסל מיכה ארעה בתחילת תקופת השופטים ולא בסופה כפי

שמשמע ממקומה בספר. ושאלנו מדוע נכתבה הפרשה בסוף הספר, וענינו על כך כמה תשובות. מ"מ, כשיש כמה שאלות כדאי לחשוב עליהם ביחד, כיון שפעמים רבות שאלה אחת מסייעת לפתור את חברתה, ואכן כך הוא גם בעניננו: כשמתבוננים בשתי השאלות רואים ששתיהן מתיחסות לאותה נקודה: זמן התקיימות הפסל. שהרי לפי מקומה של הפרשה ופשט הפסוקים, יוצא שפסל מיכה הוקם בסוף תקופת השופטים ועמד עד חורבן שילה – כ 40 שנה בלבד (של עלי), ואלו לפי חז"ל הפסל נעשה ביציאת מצרים ועמד עד ימות סנחריב – כשבע מאות וחמישים שנה!³¹ ומדוע א"כ כתב הנביא בצורה כזו שנבין שהפסל עמד זמן מועט. תשובה לדבר נראה לומר עפ"י מה שכתב רש"י בפר' בהעלותך (במדבר ט א, ד"ה "בחודש הראשון"):

"פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר [פרשה זו בר"ח ניסן] למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו? מפני שהיא גנותן של ישראל..."

וכע"ז אמרו חז"ל לגבי פלגש בגבעה: "פלגש בגבעה בימי כושן רשעתיים היתה, וכי מה טובה שהביאודה ונתנוה אצל שופטי ישראל? אלא לפי שרחמיו של הקב"ה מרובין על ישראל לעולם, אמר הקב"ה שמא יאמרו עכו"ם עדיין לא נכנסו ישראל בארצם וקלקלו מעשיהם, לפיכך הביאודה ונתנוה אצל שופטי ישראל" (תנא דבא אליהו פי"א)³².

א"כ ראינו שדרך התורה והנביא לשנות את הסדר ולהסתיר גנותם של ישראל מפני כבודם – וכך גם בעניננו, הנביא כתב בצורה כזו שתוסתר גנותם של ישראל.³³

מנשה – מ"שה

על פי עקרון זה נוכל להבין דבר תמוה בפרשתנו: בסוף פרק יח כשאומר הנביא "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני"

כתובה המלה מנשה כש"הגון" אינה בתוך השורה אלא תלויה באויר – מ"שה!

ודבר זה לא נמצא בכל התורה אף לא פעם אחת, בכתובים רק שלש פעמים (תהילים פ, יד; איוב לח, יג-טו), ובנביאים רק כאן.

³¹ וע' לעיל הערה 16 שלפי גירסת הסד"ע שלפנינו עמד הפסל עוד כששים וחמש שנה עד שנת כ"ב למנשה, ולפי גירסת סדר הדרורות וצמח דוד בסד"ע עמד הפסל עד ימי צדקיהו כמאה וחמשים שנה אחרי גלות שבט דן, סך הכל כתשע מאות שנה!

³² ויש הברל בין טעמו של רש"י לתנא דבא אליהו, שלפי רש"י הרבר תלוי בפתיחת הספר ולא בתחילת התקופה, ואין זה כלפי אומות העולם. ולתנ"א הרבר תלוי בתחילת תקופה – ומפני אומות העולם.

³³ וכן הסבירו הבאר שבע והחוק נתן מדוע לא פתחה מסכת הוריות בשגת הוראת כהן משיח שהיא פרשת שגגות ראשונה בתורה – מפני שיש בה גנותן של ישראל (עי"ש בדבריהם), ומקומות נוספים שבהם הקפיד הכתוב על כבודם של ישראל ולכן סתם ברמז, ע' רש"י דברים א, א, ובג"א שם ד"ה ומנה ובר"ה בערבה, ובעה"ט האריך דברים א, יח (מובא בכאורי הרב שעו"ל לרמב"ן שם) ורמב"ן דברים ט, כא. וע' גם ברמב"ן בראשית מג, כא לגבי השבטים, ומוסר הנביאים ליהושע ספ"ח עמ' 77. וכעין דברינו כתב גם הר"ף על האברכנאל אך הוא כתב שהנביא לא רצה להתחיל את הספר בפרענות (כנראה כונתו לפרענות בפרשת פלגש בגבעה) ולא התיחס לגנות ישראל. ואם נשאל מדוע חז"ל גילו את הזמן הרב שבו עמד פסל מיכה והלא "הולך רכיל מגלה סוד" – יש לומר שהדברים מתגלים כשמעיינים היטב, וע' ברש"י וברמב"ן סוף פרשת נח שכתבו גם כן שהתורה כתבה בצורה כזו שמבלי עיני יראה שלא היתה גנות (לאברהם) אע"פ שכשמעיינים רואים מה באמת היה, ועי"ש בגור אריה.

מה הסבה לחריגה זו? הנביא כאלו מרמז לנו: שימו לב! כתוב כאן משה אך נוספה נון. ואכן משה היה לוי, שם בנו גרשם! (שמות ב, כב; יח, ג) א"כ הנער הלוי היה נכדו של משה רבינו! ומדוע לא נכתב הדבר בפרוש? מתוך מה שלמדנו התשובה פשוטה – להסתיר גנותו של משה רבינו (רש"י יח, ל, ורד"ק יז ז).

סיכום

הסתרת גנותם של ישראל ושל גדולי ישראל היא אחד היסודות הגדולים בתורה. על פיו אוחרו פרשיות מוקדמות, נאמרו פסוקים סותרים, ונכתבו דברים בצורה חריגה מהצורה המקובלת.

והדברים מסתברים, שהרי דרך האוהב לחוס על כבוד אהובו ולהסתיר את גנותו, וישראל אהוביו של מקום, והקב"ה חס עליהם ומסתיר את גנותם.

(המשך יבוא בעזה"י)